

*BERSZÁN Lídia*¹:

A befogadó közösség, avagy lelkigondozás másként? – Kiselőadás

*Abstract. Receptive Community or a Different Kind of
Pastoral Care? – Workshop*

Inclusive attitude can be learned and taught at the same time. We are provided with plenty of chances to acquire it personally, as individuals, particularly in the context of the natural encounters and relationships born out of the everyday realities of our lives. However, it can be learnt as a community as well – how to become a home to those who are “special” in a certain way. As a pastoral care worker, too, taking those internal and external steps leading from compassion to participation is a key learning task of acceptance and inclusion.

Keywords: inclusion, pastoral care, reception, acceptance

Bevezetés

A segítő szakmák irodalmában többféle meghatározás létezik a speciális igényre vonatkozóan. Jelen írás a fogyatékoság vonatkozásában értelmezi ezt a kifejezést. Hosszú és bonyolult út magának a fogyatékoságnak a körülhatárolása is. A jelenlegi romániai

¹ Egyetemi docens, BBTE, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet; e-mail: lidia.berszan@ubbcluj.ro.

jogszabályok megfogalmazása szerint:² „Fogyatékos személyeknek nevezzük azokat a személyeket, akiket fizikai, érzékszervi, mentális vagy pszichés fogyatékhöz nem adaptált társadalmi környezetük megakadályoz vagy korlátoz abban, hogy egyenlő eséllyel vegyenek részt a társadalmi életben, ezért integrációjuk, inklúziójuk érdekében támogató intézkedések szükségesek.” Ez a meghatározás egyáltalán nem említi, nem tér ki a fogyatékoság biológiai okaira. Kicsit a megelőző időszak szemléletének az ellenpontosításaként hat mindez, ugyanis évtizedekig csupán a biológiai, medikális ok volt hangsúlyozva, elkerülve a körülmények és a társadalmi attitűd hatásait és az ebből származó felelősséget.

Biológiai ok és társadalmi következmény

A nemzetközi meghatározások (WHO, FNO) a környezeti hatások mellett a fogyatékos biológiai meghatározottságát is hangsúlyosan kezelik. Valójában kétféle irányzat érvényesül: a fogyatékoság individuális modelljéből kiinduló,³ a biológiai okokat hangsúlyozó szemlélet és a fogyatékosítást „társadalmi termék”-ként definiáló szemlélet,⁴ mely szerint a társadalom a legfontosabb fogyatékosító tényező, nem pedig az egészségi állapot.

A fogyatékos esetében a különbségek valóban biológiai eredetűek, de olyan következményeket vonnak maguk után – pl. iskoláztatási és munkalehetőség, önrendelkezési képesség és jog, integráció vagy elszigetelődés –, amelyek társadalmiak is egyszerre. Okaiban a fogyatékoság elsősorban biológiai meghatározottságú, de következményeiben társadalmi probléma.

Buda Béla⁵ szerint bármilyen oki magyarázatot választunk is, már a fogalomhasználat szintjén beindíthatunk egy *társadalmi diszkriminációs folyamatot*: túlhangsúlyozzuk a különbségeket, a másságot, ami sohasem kedvez az empátiának, holott az egyén szocializációja

² 448/2006 törvény; utolsó aktualizálás 2023. május.

<https://www.prostemcell.ro/images/stories/download/Lege-448-2006.pdf> (letöltés: 2023.06.10.).

³ TAUSZ Katalin (1995): A fogyatékos emberek társadalmi integrációjának egyes kérdései Magyarországon, In: Landau Edit (szerk.): *Az államtalanítás dilemmái*. Budapest, Aktív Társadalom Alapítvány. 381.

⁴ I. m. 379. Lásd még: BÁNFALVY Csaba (1996): *A felnőtt értelmi fogyatékosok életminősége*. Budapest, ÉFOÉSZ. 17.; KÁLMÁN Zsófia (2004): *Bánatkő: Sérült gyermek a családban*. Budapest, Keraban. 15–16.

⁵ BUDA Béla (2012): *Empátia*. Budapest, L'Harmattan. 150–151.

alapjában véve ugyanazt az utat követi, akkor is, ha biológiai eredetét károsodottnak vagy állapotát a normálisnak nevezettől eltérőnek tekintjük. Fontos tehát, hogy ne hangsúlyozzuk túl a másságot, különösen, ha tenni szeretnénk a befogadásért, és azért, hogy teljes emberként és ne csak egy fogyatéék hordozójaként tekintsünk speciális igényű embertársainkra.

Társadalmi tényezők

Mínt hogy a társadalmi következmények olyan társadalmi tényezők eredményei, amelyekkel „dolgozni kell”, „intézkedéseket kell hozni” – az idézett törvény megfogalmazása szerint – azért, hogy ne a kirekesztést erősítsék, hanem éppen a befogadást, a részvételt tegyék lehetővé, érdemes ezeket egyenként is sorra venni. Öt fontos tényező tartozik ide: a környezeti akadályok vagy akadálymentesség; a kommunikációs akadályok vagy hozzáférés; előítéletek vagy részvétel; szegregált vagy inkluzív intézmények; segédeszközök vagy ezek hiánya.

Környezeti akadályok vagy akadálymentesség

A fogyatékos személyek nagy százaléka rendelkezik olyan segédeszközökkel (kereszek, járókeret stb.), amelyek lehetővé tennék számukra a helyváltoztatást és mozgást, ha a fizikai környezet, elsősorban az épületek és parkolók, járdák és átkelőhelyek megfelelően lennének kiképezve. A környezeti akadályok a fogyatékos személyek mozgás- és esélykorlátozását felerősíthetik, térbeli kirekesztésüket okozva. Ez a probléma különösen a szenzorosan sérülteket és a mozgásukban akadályozottakat érinti. Az akadálymentesítésnek a fogyatékos személy otthonának és közvetlen lakókörnyezetének az adaptálásával kell kezdődnie, de ki kell terjednie a középületekre, parkolókra, közterekre, sportlétesítményekre, templomokra, egyházi épületekre is. Interjúzásaink során keserű humorral jegyezte meg egy kerekesszékkal közlekedő válaszadó: „Némelyik templomba nehezebb bejutni, mint a menyországba.” Jézus idejében radikális megoldáshoz folyamodtak az akadálymentesítés érdekében: a tetőt bontották meg. A rámpák építése, lépcsők lebontása ehhez képest kevésbé radikális. Többször érvelnek azzal az akadálymentesítés ellen, hogy szívesen segítenek majd bejutni bárkinek. Főként egyházi rendezvényeken mindig vannak, lesznek olyan segítőkész emberek, akik felemelik, cipelik azt, akinek erre szüksége van a bejutáshoz. Csakhogy segítettek lenni kedvezőtlen státusz az inklúzió szempontjából. És többnyire az emberi méltóságérzést sem erősíti. Ráadásul a környezet akadálymentesítése nemcsak a fogyatékos emberek számára jelent segítséget és jobb közlekedési lehetőséget, hanem sok más számára is kedvező (babakocsis szülők, biciklisek, idős személyek).

Kommunikációs akadályok vagy hozzáférés

A környezet akadálymentesítésének ki kell terjednie az információ adekvát formájú hozzáférhetőségére is. A jeltolmács bevezetése a hírközlésbe, ügyintézésbe és jogi eljárásokba, a közlekedés felszerelése egyidejű fény és hangjelekkel, könyvtári és más információs anyagok elérhetővé tétele (pl. vakok és gyengénlátók számára) mind a kommunikációs akadályok leküzdését segítik elő. Ha a gyülekezeti alkalmakat, istentiszteleteket, egyházi gyerekprogramokat a kommunikációs akadálymentesítés szemszögéből nézzük, nagyon sok hiányosság tapasztalható. Pedig amerre Jézus eljárt, mindenütt megjelentek közelében a fogyatékkal élő emberek: vakok, gyengénlátók és siketek, mozgáskorlátozottak és mozgásra teljességgel képtelenek. Jézus köztünk járásának ma vajon miért nincs ilyen vonzereje a fogyatékos terhek hordók számára?

Előítételek vagy részvétel

A fogyatékos személyek helyzetét és közérzetét leginkább az előítéletesség, elutasítás nehezíti. Az előítételek leépítése a megfelelő informáltsággal kezdődik: valós, érthető ismeretekre van szüksége a magát egészségesnek, épnek tartó embernek ahhoz, hogy ne babonák és tévhitek határozzák meg a fogyatékos személyekhez való viszonyulását. Az előítételek felszámolásának másik fontos eszköze a kommunikáció és interakció, az egymás megtapasztalása: részvétel egymás életében, a közösségi életben. Az elfogadó magatartást tanulni és tanítani kell mind az egyéni kapcsolatok mikroszintjén, mind a társadalmi élet makroszintjén. Az előítételek felszámolásának, leépítésének folyamatát a terület szakértői a „közgondolkodás akadálymentesítéseként” is definiálják. Vannak kifejezetten vallásos előítéleteink: sokszor tudni véljük, hogy büntetésként, keresztként kapta valaki a speciális helyzetet. Jézus felé is elhangzik a kérdés: ki vétkezett, ez vagy a szülei? (János evangéliuma 9,3). A válasz egy tágabb kontextusba helyezi a fogyatékoság kérdését, és felmenti a fogyatékkal születőt és szüleit. Nem az okot tárja fel, hanem a célra irányít: „hogyan nyilvánvalókká legyenek benne az Isten dolgai”. Az „okokról”, a „miértekről” való filozofálás a távolfartás egyik formája. A speciális igényű emberek és szülei lelkigondozásában meghatározó kegyelmi pillanat az, amikor az értelemkeresésnek ez az igénye, vágya ébred fel. Nincsenek általánosítható válaszok. Csak személyre szabott és a Jézussal való párbeszédben feltáruló feleletek lehetségesek.

Szegregált vagy inkluzív intézmények

Sok vitát kiváltó szakmai és etikai kérdés, hogy az integrációs törekvések és az inklúzió minden típusú és fokozatú fogyatékoság esetén alkalmazható és hatékony-e. Az viszont vitathatatlan, hogy csak a „sorstársak” kis és speciális csoportjához tartozni és kizáródni a „kortársak” nagy és színes csoportjából mindenképpen hátrányt, veszteséget jelent. A befogadók oldaláról sokszor feltevődnek kérdések arra nézve, hogy nem megterhelő-e érzelmileg a folyamatos szembesülés a fogyatékoság tényével. Elvárható-e ez egy közösségtől, van-e erre nézve optimális életkor? A szakirodalom szerint minél korábban és minél természetesebb környezetben történik a találkozás, annál nagyobb az esély a befogadó attitűd kialakulására.

Segédeszközök, szolgáltatások vagy ezek hiánya

A törvényes keret, a jogok megléte nem jelent mindig esélyeket, lehetőségeket is. Az okos eszközök időszakát éljük, amelyek megkönnyíthetik a mindennapi életet a fogyatékkal élő személyek számára is. A szociálpolitika szolgáltatásokról beszél, amikor az oktatás, felügyelet, munkalehetőség kérdéseit tárgyalja. A keresztyén tanítványság a szolgálat terminusát használja. Sok olyan szolgálati lehetőséget jelent a fogyatékkal élőkre való odafigyelés, amelyek az igazi istentisztelet kategóriájába tartoznak: meglátogatni, lába, füle, szeme lenni, a szülőket időlegesen mentesíteni, örömet szerezni, együtt sírni, társaságba, munkába bevonni stb.

Befogadó gyülekezet?

A személyes környezetbe való befogadás lépcsőként képzelhető el. Az első lépcsőfok a családi befogadás, ezt követi a rokonsági, lakóhelyi, iskolai/munkahelyi, közösségi befogadás. A lépcsők rangsorát, egymásután való következését mindenképpen befolyásolják egyéni sajátosságok, értékek és életkori tényezők is.

A szakirodalom szerint a befogadás folyamatszerű, időben történik, kockázatos siettetni. Első lépése a *fizikai befogadás*, a közös térhasználat, vagyis a fogyatékos személyek jelenléte a többiek között. Minél súlyosabb a fogyatékos, minél inkább érinti a beszéd és társas készségek területét, annál nagyobb a tétje a közös térhasználatnak, annál hosszabb

időt igényel az egymás megfigyelése, megtapasztalása. Ilyenkor fontos az, hogy legyen jelen egy olyan segítő szakember, empatikus felnőtt, aki mindkét félre odafigyel: a befogadást tanuló, gyakorló közösségre is, a fogyatékos személyre is. A másság riasztó lehet, ezért nem kell túlhangsúlyozni, és érdemes szóban is elmondani, hogy „több az ember, mint a fogyatékos”, a teljes embert kell nézni, és nem csak a speciális jellemzőket.

A befogadás akkor válik *funkcionálissá*, amikor nemcsak jelen van a fogyatékos személy, de ugyanazt a foglalkozást, tevékenységtípust végzi, mint a többiek. Ez nemegyszer sok kreativitást igényel, és ez sem siettethető. Az előítéletek tudatosítása és korrekciója, az erről való beszélgetés helye is ekkor van, vagyis ez a legmegfelelőbb alkalom a közösségi gondolkodás „akadálymentesítésére”, szükség esetén akár szakember bevonásával is.

Amikor elkezdődnek a spontán kölcsönös kapcsolatok, az interakció, akkor a befogadás *szociális* szintű szakaszába értünk. Ez az a szint, ahol a befogadó közösség arra is rálát, arról is tapasztalatot szerez, hogy mik a lehetséges erősségei, képességei a fogyatékos személynek. A gyülekezeti közösség jó esetben nem teljesítményalapú, nem csak és nem elsősorban kognitív szintű narratívákra épít, helyet ad az érzelmek kifejezésének. A fogyatékkal élők számára, mentális szintjüktől függetlenül, pontosan érzékelhető, hogy ez mennyire valósul meg. Sőt, gyakori, hogy ők maguk a szeretet és elfogadás adásának leghitelesebb képviselői.

A befogadás felsőfoka, a *társas szint* az, amikor a befogadott személy már odatartozónak, a közösség részének, társnak érezheti magát, van szerepe és feladata a gyülekezetben, közte és a közösség között a bizalom kölcsönös. Ezt nevezi inklúciónak a szakirodalom: amikor már nincs ő és a többiek, hanem a közösség részévé válik a befogadott.

A befogadó gyülekezet esetében a befogadás környezeti feltételeinek is meg kell valósulniuk. Jó esetben éppen az odajáró, odatartozó fogyatékos személyek szükségéi indítják be azokat a természetes változásokat, amelyek az akadálymentesítés, a kommunikáció (pl. jeltolmács) és az istentiszteleti közösséggyakorlás (pl. Braille-énekszövegek) lehetőségeit kialakítják. Vagyis megteremtődik a közösségi befogadás kultúrája és adminisztratív feltételei, és ez adottságként továbbörökítődik a következő generációk felé is. De missziós törekvésnéppen is elindulhat a befogadás környezeti feltételeinek a megteremtése, még mielőtt lennének az adott gyülekezethez tartozó speciális igényű személyek.

Lelkigondozás másként?

A többi segítséghez képest a lelkigondozásnak spirituális dimenziója is van: a magammal, másokkal, Istennel való megbékélés a cél. Bár szakmai eszközöket is használ, és fontos, hogy ezeket jól használja, legfőbb mércéje a bibliai tanítás. Piper megfogalmazásában a lelkigondozás lényege, hogy a segítő és segítséget kérő „párbeszéde” kinyílik Isten felé.⁶ A speciális igényű emberek lelkigondozásában ez az egyedüli esélyünk: kinyitni a kérdéseinket, keresésünket, fájdalmunkat Isten felé. Mert olyan területe ez a lelkigondozásnak, ahol segítő és segítséget kereső mindketten keresnek, kérdéseik vannak, és megszenvedik a közösen bejárt utat. A fogyatékoság elfogadása és minden ezzel összefüggő életkérdés tulajdonképpen gyászmunka – tartja Bánfalvy. Ennek az elfogadási folyamatnak a stációin való kísérés az egyik leggyakoribb lelkigondozói szolgálat. Erős érzelmek, harag és tagadás is részei az útnak. Még a magukat vallásosnak egyáltalán nem tartó emberek is felteszik a fogyatékosággal szembesülve a Teremtő bölcsességére, Isten jóságára, szeretetére vonatkozó negatív kérdéseket. A helyzetük, érzéseik Isten felé való kinyitása azt jelenti ebben a szakaszban, hogy merjük, merjük cenzúra nélkül elmondani Istennek mindazt, ami fáj.

Ha a fogyatékos gyermek szülei a segítséget kérők, a házastársi kapcsolatuk megpróbáltatásait is megélik. Jellemző a hibáskeresés és önhibáztatás, a szülői kompetenciaérzés elbizonytalanodása, a jövőkép beszűkülése. Megviseli őket a tágabb család, lakókörnyezet elutasítása, egyedül maradás vagy az ettől való félelem. A fogyatékos gyermek fejlődésének egy-egy újabb szakasza krízisként tételeződik, ami egyeseket házaspárként közelebb visz, összekapaszkodásra késztet, másokat válás felé sodor. A házastársi kapcsolat szövetségge szilárdulását hozza, amikor elkezdik keresni a jézusi választ saját életükre nézve: hogyan lesz nyilvánvalóvá Isten hatalma abban, amit ez a speciális életút hoz?

Ha maga a fogyatékosággal élő az, aki lelki támaszt kér, a fogyatékosága elfogadásában ő maga is be kell járja az utat a kétségbeejtő szembesüléstől az értelemkeresésig. Erőteljesek és megkerülhetetlenek a testkép-énekkérdésekből fakadó vívódások. Az önelfogadás hosszú távú kihívás, és óriási jelentősége van annak, hogy vannak-e természetes kapaszkodók is ezen az úton: elfogadó családi környezet, barátok, befogadó közösség. Az értelemkeresés és csoda-, gyógyulásvárás sokszor párhuzamosan zajlik; a mélypontok is

⁶ PIPER, John (2022): *Ne pazarold az életet!* Kolozsvár, Koinónia. 8–12.

részei ennek az útnak. Amikor elkezdünk arról is beszélni, ami van, a képességekről, amelyeket fejleszteni kell, amelyekre építeni lehet, azt a szaknyelv a deficitszemléletről a potenciálszemléletre⁷ való átlépésként jelöli meg. Itt van jelentősége a hosszú távú kísérésnek, a támogató csoportoknak, a kortársak stimuláló, motiváló hatásának és a család, befogadó közösség kreatív kezdeményezéseinek, hogy reális lehetőség teremtsődjön ezeknek a képességeknek a kibontakoztatására és gyakorlására.

Konklúziók helyett

Már a kivonatban megfogalmaztam, hogy meglépni a *részvételtől* a *részvételre* képessé tevő belső és külső lépéseket lelkigondozóként is kiemelt tanulási feladata az el- és befogadásnak. Ez azt is jelenti, hogy nem tudok konklúziókat megfogalmazni. Legfeljebb saját úton levésem, botlásaim és felemeltetésem tanulságait. Ezek a tanulságok a részvételre bátorítanak. A túlgondolás, a szánalom, a rosszul értelmezett bénító empátia helyett a jelenlét, a mellette-lét intenzív megélésére. Jézus földi találkozásai során meggyógyította a hozzájövő fogyatékkal élők többségét. Nekünk ez nincs hatalmunkban. De jöhetünk együtt, hozhatjuk őket a Gyógyítóhoz. Az evangélium átadása itt leginkább a személyes kapcsolatok mentén hiteles. És ott a mérleg másik tányérja, ahova részvételt, odaszánást, örömet, energiát, időt tehetünk.

A befogadó gyülekezetnek óriási tanulási lehetőség egy-egy fogyatékos személy jelenléte a közösségekben. A közösségi érzelmi intelligenciát a befogadás minden bizonnyal érleli, emeli ennek a szintjét. Lehetőséget kapunk arra, hogy végigjárjuk az utat az ösztönös altruizmustól⁸ a sokszor önfeladást igénylő felebaráti odafordulás mindennapi gyakorlatáig. „Sőt sokkal inkább – mondja Pál apostol – amelyek a test legerőtlenebb tagjainak látszanak, azok igen szükségesek. És akár szenved egy tag, vele együtt szenvednek a tagok mind; akár tisztességgel illetetik egy tag, vele együtt örülnek a tagok mind” (1Kor 12,24–26). A „vele együtt” akkor tanulható, amikor vannak „legerőtlenebbeknek látszó” tagok. Még akkor is, ha az erő és a sorrend megbecsülése a Mester privilégiuma.

⁷ BERSZÁN Lídia (2017): *A fogyatékos személyek társadalmi integrációja*. Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó. 52–55.

⁸ GOLEMAN, Daniel (2018): *Inteligenta socială. Noua știință a relațiilor umane*. Bukarest, Cartea Veche. 77–90.

Felhasznált irodalom:

- BÁNFALVY CSABA (1996): *A felnőtt értelmi fogyatékosok életminősége*. Budapest, ÉFOÉSZ.
- BERSZÁN LÍDIA (2017): *A fogyatékos személyek társadalmi integrációja*. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó.
- (2015): Megküzdés és reziliencia? Amikor a kevesebb több, In: *Erdélyi Társadalom*. 13.1. <http://erdelyitarsadalom.ro/files/et25/et-bbu-25-01.pdf>.
- (2007): *Fogyatékoság és családvilágok*. Marosvásárhely: MENTOR.
- BUDA BÉLA (2012): *Empátia*. Budapest, L'Harmattan.
- GOLEMAN, DANIEL (2018): *Intelligența socială. Noua știință a relațiilor umane*. Bukarest, Cartea Veche.
- HARVEY, ABRAMS ET AL. (2003): *A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO)*. Budapest, Egészségügyi Világszervezet.
- KÁLMÁN ZSÓFIA (2004): *Bánatkő: Sérült gyermek a családban*. Budapest, Keraban.
- KÁLMÁN ZSÓFIA – KÖNCZEI GYÖRGY (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Budapest, Osiris.
- KULLMANN LAJOS – KUN HELGA (2004): „...el kell-e felejtenünk az orvosi modellt?...” A fogyatékoság jelensége az orvostudományban. In: Zászkalický Péter – Verdes Tamás (szerk.): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia*. Budapest, ELTE BGGyFK – Kölcsey Ferenc Protestáns Szakkollégium.
- LEONARDI, MATILDE ET AL. (2022): 20 Years of ICF—International Classification of Functioning, Disability and Health: Uses and Applications around the World. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2022, 19, 11321. <https://doi.org/10.3390/ijerph191811321>. <https://www.mdpi.com/journal/ijerph> (letöltés: 2023.10.05.).
- PIPER, JOHN (2022): *Ne pazarold az életed!* Kolozsvár, Koinónia.
- TAUSZ KATALIN (1995): A fogyatékos emberek társadalmi integrációjának egyes kérdései Magyarországon, In: Landau Edit (szerk.): *Az államtalanítás dilemmái*. Budapest, Aktív Társadalom Alapítvány.

Dokumentumok

- *** 448/2006 törvény; utolsó aktualizálás: 2023. május. <https://www.prostemcell.ro/images/stories/download/Lege-448-2006.pdf> (letöltés: 2023.06.10.).
- *** *A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO)*. http://nrszh.hu/html/szakmai_oldalak/iranyelvek/FNO.pdf (letöltés: 2023.10.05.).